

Multikulturní společnost jako výzva pro sociální pedagogiku

Mgr. Ivana Trmačová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Mgr. Ivana TRMAČOVÁ**
Osobní číslo: **H108318**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Multikulturní společnost jako výzva pro sociální pedagogiku**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím práce bude zaměřena:

- na integraci ukrajinských migrantů,
- na stav integrace ukrajinských migrantů a problémy jejich integrace,
- na možnosti sociální pedagogiky při integraci.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum zaměřený na rodiny Ukrajinců, které v ČR vychovávají děti.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Alan, J. Společnost, vzdělávání, jedinec: kapitoly ze sociologie vzdělání. Praha: Svoboda, 1974.

Bakošová, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2011.

Disman, M. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2000.

Havlík, R. Sociologie výchovy a školy. Praha: Portál, 2011.

Kraus, B., Poláčková, V. et al. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido – edice pedagogické literatury, 2001.

Krejčí, J. Kontrastní hodnoty a multikulturní společnost: sborník z mezinárodní konference 19. až 22.září 2001 v Praze. Praha: Filosofia, 2002.

Marada, R. Etnická různorodost a občanská jednota. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.

Rabušicová, L. K sociologii výchovy, vzdělání a školy. Brno: Masarykova univerzita, 1991.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Vavřík

Katedra společenských věd

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

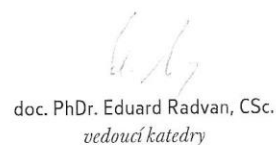
Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

L.S.

doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

IVANA TRMAČOVÁ¹

Jméno, příjmení studenta

V Brně 26. 11. 2013

Trmačová¹

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce Multikulturní společnost jako výzva pro sociální pedagogiku se věnuje migraci Ukrajinců do České republiky a jejich používání transnacionálních sítí.

V teoretické části jsou popisovány a vysvětleny následující pojmy: transnacionalismus, transnacionální migrace, transnacionální sociální pole, transnacionální sociální síť, transnacionální rodina, sociální kapitál, migrační politika České republiky, situace Ukrajinců v České republice v historickém přehledu i v současném kontextu.

Praktická část je zaměřena na rozhovory s ukrajinskými rodinami, které žijí s dětmi v České republice, a na zjištění, zda si v rámci svých sociálních prostorů vytvářejí sociální pole a síť. Cílem práce je zjistit, co jim pomáhá při vytváření transnacionálních sítí. Nalezení odpovědi na tuto otázku by mohlo být přínosem pro sociální pedagogiku.

Klíčová slova: transnacionalismus, transnacionální migrace, sociální kapitál, migrační politika České republiky, Ukrajinci v České republice.

ABSTRACT

The thesis Multicultural society as a challenge for social pedagogy deals with the migration of Ukrainians in the Czech Republic and their use of transnational social networks. In the theoretical part are described and explained the following concepts: transnationalism, transnational migration, transnational social fields, transnational social networks, transnational family, social capital, migration policy of the Czech Republic, the situation of Ukrainians in the historical survey and in the current context. The practical part is focused on interviews with Ukrainian families, which live with their children in the Czech Republic and to determine whether in the context with social spaces create social fields and networks. The aim of the thesis is to find out what helps them in creating of transnational social networks. Finding the answer on this question could be contribution for social pedagogy.

Keywords: transnationalism, transnational migration, social capital, migration policy of the Czech Republic, Ukrainians in the Czech Republic.

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalovi Vavříkovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Multikulturní společnost jako výzva pro sociální pedagogiku zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická uložená do IS/STAG jsou totožné.

Brno 23.11.2013

Mgr. Ivana Trmačová

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 TRANSNACIONALNÍ MIGRACE	11
1.1 DEFINICE TRANSNACIONALISMU	11
1.2 TEORIE TRANSNACIONÁLNÍ MIGRACE.....	13
1.3 TRANSNACIONÁLNÍ SOCIÁLNÍ POLE.....	14
1.4 TRANSNACIONÁLNÍ SOCIÁLNÍ SÍŤE	15
1.5 TRANSNACIONÁLNÍ RODINA	16
1.6 SOCIÁLNÍ KAPITÁL	16
2 MIGRACE	18
2.1 DEFINICE MIGRACE, DRUHY MIGRACE, TEORIE MIGRACE.....	18
2.2 MIGRAČNÍ POLITIKA ČESKÉ REPUBLIKY	21
2.3 UKRAJINCI V ČESKÉ REPUBLICE (HISTORICKÝ POHLED).....	22
2.4 UKRAJINCI V ČESKÉ REPUBLICE (SOUČASNÝ STAV)	24
II PRAKTICKÁ ČÁST	26
3 METODOLOGIE	27
3.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	27
3.2 VÝZKUMNÉ METODY	27
3.3 VÝBĚR VZORKU RESPONDENTŮ	28
3.4 CHARAKTERISTIKY RESPONDENTŮ	29
3.5 PRŮBĚH ROZHOVORŮ	30
4 PREZENTACE KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	32
4.1 POCIT DOMOVA	32
4.2 VLASTNÍ IDENTITA	34
4.3 TRANSNACIONÁLNÍ SÍŤE V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ UKRAJINSKÝCH MIGRANTŮ.....	36
4.4 VYHODNOCENÍ ZJIŠTĚNÝCH POZNATKŮ	39
4.5 PŘÍNOS PRO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU	40
4.6 DISKUSE.....	41
ZÁVĚR	43
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	44
SEZNAM TABULEK	48
SEZNAM PŘÍLOH	49

ÚVOD

Téma bakalářské práce „Multikulturní společnost jako výzva pro sociální pedagogiku“ bylo zvoleno z důvodu zájmu o tuto problematiku. Mezi nejdůležitější příčiny volby daného tématu patří následující: a) předchozí vysokoškolské studium, b) bývalé zaměstnání, c) dobrovolnická činnost vykonávaná v charitativní organizaci v rámci volného času. Ve všech uvedených příkladech se jednalo o setkávání se s cizinci a jejich rodinami (jednalo se především o příslušníky východoevropských zemí, ve značné většině o obyvatele Ukrajiny), kteří řešili problémy spojené s integrací do naší společnosti a se začleněním svých potomků do škol.

I v současné době se v naší společnosti vyskytuje velké množství lidí, kteří mají předsudky vůči lidem přijíždějícím z východoevropských zemí za studiem, za prací či lepšími životními podmínkami. Tyto předsudky jsou ovšem ve značné míře zbytečné, neoprávněné a zcela neopodstatněné.

Práce bude zčásti odchýlena od Zadání bakalářské práce, jelikož na výše uvedenou problematiku bude nahlíženo z pohledu transnacionalismu a transnacionální migrace, které mají odlišné pojetí než multikulturalismus. Velice zjednodušeně lze konstatovat, že multikulturalismus je teorií a ideologií, která považuje soužití více kultur v rámci jednoho státu za pozitivní ovlivnění celé společnosti. Kdežto paradigma transnacionalismu se zaměřuje na migranty z jedné země jako na aktivní členy pohybující se alespoň mezi dvěma sociálními prostory neomezenými hranicemi národního státu, mezi nimiž si migranti vytvářejí vzorce jednání a myšlení.

Paradigma transnacionalismu má v sociálních vědách nádech novosti, i když stěhování lidí za prací a lepšími životními podmínkami sahá hluboko do historie. Lidé migrující do jiných měst, krajů i zemí udržovali vazby se svým původním domovem. Komunikace probíhala formou dopisů předávaných prostřednictvím posílů či obchodníků, později byli využíváni poštovní holubi a poštovní doručovatelství. S postupným rozvojem komunikačních technologií se začalo využívat telegrafu a telefonního spojení. Velký boom v předávání informací ovšem nastal ve 20. století, kdy se hlavními komunikačními prostředky staly mobilní telefony, následně se v celosvětovém měřítku rozšířil Internet. Poslední desetiletí souvisí se vznikem velkého počtu virtuálních sociálních sítí a komunikačních programů umožňujících v jednom okamžiku propojení komunikace mezi lidmi z různých koutů světa.

U stanovení cíle bakalářské práce taktéž došlo ke změně oproti Zadání práce, kde je uvedeno, že cílem bakalářské práce je zaměřit se na integraci ukrajinských migrantů do společnosti a zjistit stav integrace. Z důvodu nahlížení na problematiku z pohledu transnacionálního paradigmatu je cílem bakalářské práce objasnit teoretický rámec transnacionálního paradigmatu. Dále se zaměřit na každodenní život ukrajinských rodin s dětmi žijícími na území České republiky a zjistit, zda si vytvářejí v rámci sociálních prostorů sociální pole a sítě. Otázka zní, zdali sociální sítě, které si migrující Ukrajinci vytvářejí, pomáhají v jejich každodenním životě. Druhá otázka je spojená s vlastní identifikací ukrajinských migrantů. Považují sami sebe za Ukrajince, migranty nebo se identifikují úplně jinak? Nalezení odpovědí na tyto otázky by mohlo být přínosem pro sociální pedagogiku.

Bakalářská práce je rozdělena na 4 hlavní kapitoly. První dvě kapitoly jsou především teoretického charakteru, kdežto další dvě kapitoly jsou zaměřeny na výzkum, mají tedy spíše charakter praktický.

V kapitole číslo 1 je pojednáno o zrodu a charakteristice transnacionalismu, transnacionální migrace, dále o konceptu sociálních sítí a sociálních polí, jež mezi sebou migranti vytvářejí. Je tu objasněn termín transnacionální rodina a vymezen sociální kapitál.

Kapitola číslo 2 je věnována migraci, migrační politice České republiky a Ukrajincům v České republice v historickém přehledu i v současnosti.

Kapitola číslo 3 zpracovává metodologickou část práce, kdy je využito kvalitativního výzkumu. Byla zvolena metoda strukturovaných rozhovorů s ukrajinskými rodinami vychovávajícími děti na území České republiky.

Kapitola číslo 4 je věnována interpretaci výsledků z rozhovorů a diskuzi nad nimi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TRANSNACIONALNÍ MIGRACE

Tato kapitola vysvětluje terminologické pojmy spjaté s transnacionální migrací, především jsou tu objasněny pojmy transnacionální pole a sítě, transnacionální rodina a s transnacionalismem související sociální kapitál.

1.1 Definice transnacionalismu

Teoretický koncept transnacionalismu vznikl na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, kdy se v sociálních vědách objevil nový způsob interpretace strategie migrace. Podle Davida Kostlána na tomto měly největší zásluhu 3 antropoložky: Linda Basch, Nina Glick-Schiller a Cristina Szanton-Blanc, které začaly rozvíjet teorii transnacionální migrace na základě několikaletého výzkumu, kdy pozorovaly život karibských a filipínských přistěhovalců v New Yorku.

David Kostlán uvádí definici transnacionalismu následovně: „transnacionalismus představuje novou interpretační strategii migrace v sociálních vědách, která se vymezuje vůči asimilacionismu¹ a multikulturalismu². Základní kritika směřuje k zpochybnění předpokladu, že společnost jako národní společenství je teritoriálně a kulturně ohraničený systém. Termín společnost je nahrazen koncepty sociálních sítí a sociálních polí, které lépe odpovídají situaci dnešních cizinců, jejichž sociální praktiky překračují hranice národních států.“ (Kostlán, 2008)

Transnacionalismus označuje vztahy a postupy překračující hranice národního státu. Vztahy a postupy jsou realizované v rámci širšího sociálního prostoru. První přeshraniční

¹ Asimilacionismus = „proces postupného začleňování“, rozvinul se v posledních dvou desetiletích 19. století, požadavek na členy minoritní společnosti, aby přijali kulturní vzorce majoritní společnosti. Stanovuje ostrou hranici mezi soukromým a veřejným prostorem.

= jedná se o jednostranný proces adaptace imigranta do nové společnosti, kdy se očekává, že se imigrant vzdá svého mateřského jazyka, specifických kulturních a sociálních rysů, za účelem rychlého získání občanství, práv a povinností majoritní populace (Drbohlav. In: Šišková, Menšíny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, 2001, str. 25)

² Multikulturalismus = podporuje odlišnost majoritní a minoritní společnosti. Tyto společnosti se od sebe liší jazykem, kulturou i sociálními vztahy. Imigranti mají stejná práva ve společenských sférách stejně jako majoritní společnost. Od imigrantů se neočekává, že se vzdají svých specifík. Naopak ze strany státu je podpora specifík minorit a jejich dalšího rozvoje. (Drbohlav. In: Šišková, Menšíny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, 2001, str. 25)

= v širším pojetí zahrnuje teorie a ideologie, které se zabývají multikulturním prostředím.

= v užším pojetí je teorií a ideologií prohlašující zachování multikulturního prostředí a jeho pozitivní vliv na společnost (Kocourek. In: Šišková, Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi, 2008, str. 37)

vztahy se objevily v oblasti mezinárodního obchodu a výroby, proto se o transnacionalismu hovořilo v souvislosti s globálním pohybem zboží a kapitálu. (Malynovska, 2012)

Významný teoretik transnacionalismu Steven Vertovec uvedl základní teoretické proudy transnacionálního myšlení pojednávající o transnacionalismu v následujících dimenzích:

- **sociální morfologie:** jedná se o druh sociálních formací překračujících hranice. Jádrem transnacionálních sítí jsou nové technologie, které nevytvářejí nové sociální vzory, ale pouze posilují již existující. Husté a vysoce aktivní sítě proměňují sociální, kulturní, ekonomické a politické vztahy. Na transnacionální úrovni působí mnoho nelegálních sociálních sítí zahrnujících v sobě takové činnosti, jako je obchod s drogami, lidmi, pornografií a zbraněmi. Tyto činnosti vyžadují nadnárodní opatření a boj proti nim; (Vertovec, 2009, str. 4-5)
- **typ vědomí:** domov transmigrantů je definován jako „domov daleko od domova“, žijí životem „tady i tam“. Z toho důvodu hledají odpovědi na otázky o vlastním umístění. „Vědomí multi-lokality stimuluje jejich touhu připojit se k ostatním „tady i tam“, spojit se s těmi, kteří sdílejí stejné trasy i kořeny“; (Vertovec, 2009, str. 6)
- **mód kulturní reprodukce:** transnacionalismus bývá spojován se sociálními institucemi a každodenní praxí. Ty jsou popisovány v souvislosti s procesem hybridity, synkretismu a kreolizace. Výše uvedené procesy se nejvíce projevují ve výtvarném umění, hudbě a filmu. Důležitou roli při transformaci identity zaujímají globální média a komunikace, především Internet a kabelové televizní kanály určené pro konkrétní etnické diaspory; (Vertovec, 2009, str. 7-8)
- **způsob přístupu ke kapitálu:** transnacionální korporace slouží k pochopení globalizace a jsou hlavní formou transnacionálních praktik. Systémy investic, obchodu, přenosu informací a řízení transnacionálních korporací vytvářejí cesty, po kterých probíhá tok transnacionálních aktivit. Transnacionální korporace se stávají velkými hráči, upouštějí od svého národního původu a podílejí se na řízení světové ekonomiky. Významnou roli ovšem zaujímají i transmigranti transferující peníze do míst svého původu (jedná se o remittance). Zasílání finančních prostředků má dopad nejen na rodiny a lokální ekonomiku, ale jsou jistým zdrojem i pro globální ekonomiku; (Vertovec, 2009, str. 8-9)
- **místo politického angažování:** jedná se o mezinárodní nevládní organizace (např. Červený kříž), jejichž působení není ohraničeno rámcem národních států. Tyto organizace se věnují otázkám životního prostředí, lidských práv, ženských práv, roz-

voje a míru. Patří sem i politické působení etnických diaspor; (Vertovec, 2009, str. 10-11)

- **rekonstrukce místa nebo lokality:** transnacionalismus formuje transnacionální sociální pole. Zaměřuje se na transnacionální sociální sítě, které mezi sebou dnešní migranti vytvářejí a tím se dostávají do popředí zájmu v sociálních vědách. (Vertovec, 2009, str. 12-13)

V práci bude věnována největší pozornost dimenzi rekonstrukce místa nebo lokality, jelikož prostřednictvím transnacionálních sociálních sítí transmigranti poukazují na vazby s původním domovem a v rámci sociálního pole identifikují svůj domov „tady“ i „tam“. Tato dimenze u respondentů zaujímá velmi důležitou roli.

1.2 Teorie transnacionální migrace

Transnacionální migrace je ústředním pojmem mezi teoriemi, které se zabývají procesem migrace a vznikem transnacionálních sociálních polí, jež propojují původní místa pobytů přistěhovalců s jejich novými místy pobytu. Transmigranti jsou přistěhovalci udržující sociální vztahy se svým místem původu a zároveň se „nevzdávají svých původních identit,“ v přijímající společnosti nežijí v úplné izolaci. (Szalo, 2007, str. 8)

Antropologové a sociologové ve Spojených státech a Velké Británii v devadesátých letech minulého století prosazovali myšlenku o vzniku nové formy mezinárodní migrace, kterou pojmenovali transnacionální migrace. Zaměřili se na přistěhovalce začleněné do více míst na území různých států žijící přeshraničním životem. Pro transnacionální migraci je charakteristické, že migranti po překročení hranic své země neopouštějí úplně svůj domov. Naopak mezi původním a novým domovem si vytvářejí a udržují politické, ekonomické, náboženské, rodinné, příbuzenské a kulturní vazby, jež oba jejich domovy vzájemně propojují. (Szalo, 2007, str. 23-25)

Transmigranti jsou souběžně zapojeni do procesů nacionalizace jejich původního i nového domova, stejně tak i do transnacionálních procesů kapitalismu a transnacionálních sociálních sítí. (Szalo, 2007, str. 58-59)

Díky přeshraničním aktivitám přistěhovalci zakládají sociální pole, která přesahují politické i kulturní hranice. Vzhledem k tomu, že se zrychlují formy dopravy a telekomunikace, dochází ke zkracování vzdáleností mezi zeměmi, s nimiž jsou přistěhovalci svázáni. Teorie

transnacionální migrace odhalily proces přibližování se nového a původního domova přistěhovalců. Přistěhovalci nejsou pouze pasivními subjekty, ale jsou aktivními členy překračujícími hranice států, kultur i různých společenství. Tímto způsobem teorie transnacionální migrace poukazují nejen na život přistěhovalců v jejich nových domovech, ale upozorňují i na ekonomický, kulturní a politický vliv v jejich původních domovech. (Szalo, 2007, str. 110-11)

1.3 Transnacionální sociální pole

V každodenním životě transmigrantů vzniká sociální pole propojující jejich původní domov s novým domovem. Sociální prostor je důsledkem propojování původního a nového domova transmigrantů v jejich každodenních činnostech. Transmigranti propojují sociální pole původních i nových domovů, čímž dochází i k zásadním proměnám obou těchto polí. Velký význam transnacionálních sociálních polí je právě v tom, že problematizují vztahy příslušnosti k původnímu místu domovu stejně jako vztahy příslušnosti, které vznikají k novému domovu přistěhovalců.

Podle Szala *transnacionální pole* mohou zprostředkovávat politický vliv státu původního domova transmigrantů na zahraniční a hospodářskou politiku státu jejich nového domova. (Szalo, 2007, str. 139)

V kontextu strukturálních podmínek a souvislostí sociálních interakcí přistěhovalců v původních a nových domovech dochází k formování transnacionálního sociálního pole a transnacionálních identit. Teorie transnacionální migrace tudíž ukazují udržování přeshraničních vazeb přistěhovalců a jejich potomků s původním domovem, zároveň jejich snahu o budování nového domova a začlenění se do „sociálních institucí a sociálních sítí přijímací společnosti.“ Veškeré své snahy realizují za minimálně ovlivněných podmínek z vlastní strany, z důvodu vnějšího zásahu státních institucí a mocenských tlaků. (Szalo, 2007, str. 147)

Díky migraci se transmigranti v transnacionálních sociálních polích stávají členy různých sociálních systémů (např. ekonomického, rodinného, sousedského, konzumního), což napomáhá doplňování a ustalování transnacionálních sociálních polí v každodenním životě transmigrantů. (Klvaňová. In: Sociální studia, 2009, str. 99)

Transnacionální sociální pole se zaměřuje na vyjadřování sociálních identit přistěhovalců. Sociální pole formování identit je vždy tvořeno diskursivními praktikami sebe-pojetí, vý-

roky a praktikami, které o nás šíří druzí, což umožňuje naši sebe-interpretaci. Druzí se nacházejí v původním domově přistěhovalců i v nové zemi. (Szalo, 2007, str. 105)

Transnacionální identity upozorňují na „možnost souběžnosti dvou nebo více domovů a dvou nebo více národních identit.“ (Szalo, 2007, str. 114)

1.4 Transnacionální sociální sítě

V sedmdesátých letech se v antropologii paralelně s obratem ke zkoumání městských kultur a modernizujících se společností objevil koncept sociálních sítí. Transnacionální vazby a procesy jsou v teoriích transnacionální migrace běžně pojímány v podobě sociálních, příbuzenských, ekonomických a osobních sítí přistěhovalců a jejich rodin, které propojují své původní a nové domovy. Prostorové vzdálenosti jsou překlenovány technologickými možnostmi, ať už se jedná o rozvoj telekomunikačních technologií nebo např. o větší dostupnost letecké dopravy. (Szalo, 2007, str. 109)

Teorie sociálních sítí zdůrazňuje především význam mezilidských vazeb a pracuje tedy na úrovni individuálních strategií migrantů, které jsou považovány za aktivní a jednající subjekty. Většinou se jedná o neformální vztahy založené na rodinných či přátelských vazbách v rámci komunity. Sociální sítě, které spojují jak migranty, bývalé migranty a ty, kteří zůstávají doma ve své zemi původu, poskytují důležité zdroje informací, pomoc sociální i finanční a velmi často i podporu při řešení osobních problémů. Díky vazbám sociálních sítí je udržován neustálý migrační proces.

V případě sociálních sítí se interpretační strategie ve zkoumání transnacionální migrace setkává s rekonceptualizací klasického objektu zkoumání. Sociálními vazbami jsou do migrační sítě zapojovány domácnosti, rodiny, příbuzenské skupiny a skupiny založené na přátelství. Do migrační sítě nejsou zapojováni jednotlivci. „Z toho důvodu nejsou přistěhovalci pojímáni jako neukotvení jednotlivci, ale jako aktéři zakotvení v sociálních sítích, které zprostředkovávají vztah mezi jednotlivcem a makro-strukturálními tlaky. V tomto smyslu jsou jednotlivci schopni mobilizovat zdroje, které jim umožní migraci a následně udržení se v novém domově, především pomocí svých sociálních sítí.“ (Szalo, 2007, str. 113-114)

1.5 Transnacionální rodina

Transnacionální rodina je malá sociální skupina spojená manželskými a rodinnými vztahy, jejíž členové žijí převážně nebo po nějakou dobu od sebe odděleně, ale projevují svoji solidaritu a snahu zajistit vzájemný prospěch i přes státní hranice. Transnacionální rodina se mění vlivem migrace, ale stejně tak rodina ovlivňuje proces migrace. (Malynovska, 2012)

Podle Iryny Klyučkovské je pro transnacionální rodinu charakteristické rozptýlení jejích členů za hranice národního státu stejně jako stabilní a trvalé vztahy mezi jejími členy. Na život a funkci těchto rodin má vliv několik faktorů. V ukrajinském kontextu se jedná především o vízovou problematiku, restriktivní migrační politiku, status emigrantů a nepřítomnost vhodných prostředků komunikace. Migrace ovlivňuje všechny členy transnacionální rodiny. (Klyučkovska, 2012)

Členové transnacionálních rodin se snaží zachovat si sociální prostředí, které je spojuje. Stejně tak i emocionální vztahy, pocit sounáležitosti jednoho ke druhému a vzájemnou péči. Transnacionální rodiny vykonávají stejné funkce jako jakékoli jiné rodiny. Jedná se především o funkci výchovnou, reprodukční, komunikační, ekonomickou, regulační. Podle níže uvedených autorek mají velké problémy především děti mladšího školního věku, kterým se nedostává rodičovské péče, z důvodu odjezdu rodičů za hranice. Péče o děti přechází většinou na prarodiče nebo nejbližší příbuzné. Děti se vyrovnávají se školními problémy i s narušením psycho-sociálního vývoje, zvyšuje se u nich riziko výskytu psychických onemocnění. (Sadova, Vavryk, 2012)

1.6 Sociální kapitál

Sociální (společenský) kapitál je široký pojem. Zahrnuje rámec teoretického uvažování i empirického zkoumání skupinových a společenských vazeb. Pojem poprvé použili v sedmdesátých letech 20. století sociolog Pierre Bourdieu a ekonom Glenn Loury. Definice sociálního kapitálu od Pierra Bourdie: „sociální kapitál je množina aktuálních nebo potenciálních zdrojů, která vychází z vlastnictví trvalé sítě více či méně institucionalizovaných vztahů a známostí, jinými slovy z členství ve skupině, které vybavuje každého člena kolektivně vlastněným kapitálem.“ (Šafr, Sedláčková, 2006, str. 15)

Podstatou teorie Pierra Bourdie je schopnost reprodukování sociálního postavení, které je budováno investicemi do kulturní spotřeby a praktikami (kulturní kapitál) a sociálními vztahy (sociální kapitál). Velikost sociálního kapitálu je měřitelná na základě velikosti je-

dincovy sítě jeho známostí a objemu kapitálu vlastněných členy sítě. Vazby v sítích musí být důvěryhodné, pozitivní a spolehlivé a měly by mít reciproční charakter. Sociální kapitál nemůže být vytvořen jedincem, ale skupinou. Skupina (zejména dominantní třída) je tedy vlastníkem sociálního kapitálu. (Šafr, Sedláčková, 2006, str. 15-16)

Glenn Loury charakterizuje sociální kapitál jako sadu zdrojů, jež pochází z rodinných vztahů a organizace v komunitě, jaké zaujímají důležitou roli v sociálním a kognitivním vývoji dítěte. Významnou úlohu při uplatnění se ve společnosti podle něj zaujímá rodinné zázemí, stejně tak i individuální schopnosti a investice do lidského kapitálu.

Koncept sociálního kapitálu později rozpracoval americký sociolog James Coleman. Jeho koncept rozlišuje 3 základní formy sociálního kapitálu: závazky a očekávání závislé na důvěryhodnosti sociálního prostředí, kapacitu sociální struktury z hlediska toku informací (informační kanály), normy spojené s účinnými sankcemi. (Šafr, Sedláčková, 2006, str. 18)

Podle Colemana má sociální kapitál klíčovou roli při tvorbě lidského kapitálu. Jeho koncept sociálního kapitálu vychází ze studia vzniku sociálních nerovností, prostřednictvím vzdělávacího systému. Rozebírá vliv sociálního kapitálu v rodině (vztahy mezi rodiči a dětmi) a komunitě. Rodiče přenášejí a rozvíjejí lidský kapitál dětí v interakci s lidským a sociálním kapitálem. „Pro vývoj mladého člověka má velkou cenu sociální kapitál rodiny, sociální kapitál komunity, v níž se nachází škola, kterou navštěvuje a propojenost rodiny s tímto kapitálem.“ (Veselý, 2007)

Koncept sociálního kapitálu Roberta Putmana chápe sociální kapitál jako základ soudržnosti celé společnosti, čímž vytváří blaho pro všechny. Jeho pojetí v sobě zahrnuje strukturální aspekty (vazby, sítě) a kulturní aspekty (závazky, normy, hodnoty). (Šafr, Sedláčková, 2006, str. 19-21)

2 MIGRACE

Tato kapitola je věnována definici migrace, seznámení s terminologií související s migrací. Také jsou zde uvedeny některé z teorií migrace.

2.1 Definice migrace, druhy migrace, teorie migrace

Velmi zjednodušeně lze říci, že *migrace* je stěhování nebo přesun osob mezi lokalitami.

Migrace je chápána jako pohyb osob přes státní hranice a jejich pobyt na území cizího státu po dobu nejméně tří měsíců. (Drbohlav, 2008, str. 22)

Podobně vysvětluje termín *migrace* ve své knize i Sarah Spencer: „Migration is a process of moving, either across an international border or within a state.“ (Spencer, 2011, str. 6)

Vnitřní migrace probíhá uvnitř jednoho státu. Jedná se o pohyb občanů z jednoho města do druhého, popřípadě z oblastí s upadající průmyslovou produkcí do oblastí, kde se průmyslu daří.

Vnější migrace je stěhování probíhající za hranice svého domovského státu.

Sociologický slovník Jana Jandourka uvádí následující definici *migrace*: „(latinsky migratio = přestěhování).“ Neboli prostorová mobilita. Jedná se o pohyb osob, skupin nebo větších celků jak v geografickém, tak i v sociálním prostoru, který je spojený s dočasnou (přechodnou) nebo trvalou změnou místa pobytu. „Sociální vědy pojem migrace používají v několika významech: **1.** Přejít individua nebo skupiny z jedné společnosti do jiné. **2.** Taková změna jednoho sociokulturního prostředí v nějaké jiné a zásadně odlišné, že fyzické kontakty jsou kvůli vzdálenosti již nemožné. **3.** Každá dobrovolná nebo nedobrovolná změna bydliště. **4.** Stálá nebo přechodná změna místa pobytu, čímž se může myslet i změna v rámci jednoho domu.“ (Jandourek, 2001, str. 159)

Migrace vnitřní = „migrace v rámci státních hranic.“ (Jandourek, 2001, str. 159)

Mnohem podrobnější definici migrace lze nalézt ve Velkém sociologickém slovníku. „*Migrace* též stěhování, prostorové přemísťování osob přes libovolné hranice (zpravidla administrativní), spojené se změnou místa bydliště na dobu kratší či delší, případně natrvalo. Jako synonymum migrace se používá pojem stěhování. Pojem migrace nemusí být použit jen pro mobilitu lidí, biologie a zoologie se zabývají migrací rostlin a zvířat. Vzhledem k významu migrace byla rozpracována řada ukazatelů, jimiž ji lze sledovat, popřípadě měřit její intenzitu. Československo patřilo k těm zemím, které měly poměrně dobrou statisti-

ku stěhování, takže je možno studovat emigraci a imigraci, což jsou pojmy vyjadřující směr migračního pohybu z hlediska konkrétní země. K základním údajům patří počty stěhujících se. Objem migrace (nebo hrubá migrace) je úhrn přistěhovalých (hrubá imigrace) a vystěhovalých (hrubá emigrace) z určité územní jednotky za určité období, zpravidla za kalendářní rok. V České republice jej lze počítat za celý stát, za jednotlivé kraje, okresy, obce. Není totožný s počtem migrantů, neboť někteří z nich se mohli stěhovat víckrát. „Čistá migrace“ je rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých a označuje se též jako **migrační přírůstek** nebo **migrační saldo**. Společně s přirozeným přírůstkem je základním údajem pro bilanci obyvatelstva sledovaného území. Jako „čistá imigrace“ se označuje kladné migrační saldo, „čistá emigrace“ je záporné migrační saldo. Při analýze migrace se klade důraz na zjišťování demografických charakteristik migrantů (jejich pohlaví, věku, rodinného stavu, ekonomické aktivity, národnosti). Zjišťuje se skladba migrantů podle uvedených charakteristik, stejně jako míry migrace (podle věku, rodinného stavu, ekonomické aktivity atd.). Sociologie se zaměřuje hlavně na motivy a dopady migrace na lokální sociální a profesní strukturu, na požadavky bydlení, pracovních příležitostí, vzdělávacích zařízení, zdravotnických služeb. Spolu se sociální a kulturní antropologií studuje též vliv migrace na životní styl, uchovávání či narušování tradic a obyčejů, intervenci příbuzenských svazků do migrace.“ (Maříková, 1996, str. 627-628)

Mezinárodní migrace bývá v globálním měřítku charakterizována jako „tok obyvatelstva z chudého Jihu na bohatý Sever.“ Migrace je v tomto pojetí ovlivňována existencí „push“ a „pull“ faktorů. „Push“ faktory zaujímají významnou roli u obyvatel při rozhodování o odchodu ze země, naproti tomu „pull“ faktory přitahují obyvatele do nové země. (Drbohlav, 2001, str. 19)

Rozhodování migrantů ovlivňují vzájemně provázané faktory, které se vážou ke třem prostředím: 1. místo, odkud odchází (**místo emigrace**), 2. místo, kam přicházejí (**cílové místo emigrace**) a 3. země, skrze něž migranti pouze procházejí (**tranzitní země**). (Drbohlav. In: Šišková, Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, 2001, str. 17)

Intenzita migrace se zvyšuje v závislosti na ekonomickém rozvoji. Migrace může být krátkodobá, dlouhodobá, trvalá i opakovaná (cirkulární).

Emigrace je proces změny místa pobytu za hranice domovského státu s cílem usídlit se v zahraničí.

Emigrant je tudíž jedinec opouštějící území svého domovského státu s cílem usídlit se v zahraničí.

Imigrace je proces změny místa pobytu na území jiného než domovského státu.

Imigrant je jedinec (cizinec), který přichází na území cizího státu za účelem pobytu dlouhodobého charakteru.

Mezinárodní migrací se zabývá několik teorií vyvinutých nezávisle na sobě v rámci různých vědních oborů, které se od sebe liší v pojetí příčiny migrace. Pro ilustraci zde jsou uvedené některé z nich.

„Push-pull teorie“ vycházejí z neoklasické teorie. Za příčiny migrace jsou považovány faktory nutící migranty opustit svou rodnou zemi („push“ faktory) a faktory přitahující migranty do cílové země („pull“ faktory). K „push“ faktorům lze zařadit nízkou úroveň životních podmínek, nedostatek pracovních a ekonomických příležitostí, politické represe. Mezi „pull“ faktory náleží příznivé ekonomické příležitosti, politické svobody, možnost pracovat. V tomto případě se jedinec k migraci rozhoduje poté, co posoudí výnosy a náklady s migrací spojené, nejčastěji je rozhodujícím faktorem výše příjmů.

Makroteorie se zaměřuje na zkoumání příčin migrace z pohledu makroekonomických ukazatelů, jakými jsou možnosti zaměstnání, rozdíly v příjmech mezi zeměmi a také rozdíly mezi nabídkou a poptávkou pracovních míst. Předpokládá se, že dostatečným důvodem k vytvoření migračních proudů jsou rozdíly v nabídce a poptávce pracovních míst.

Mikroteorie je soustředěná na jedince, na jeho racionální kalkulaci výdajů a užitek po dobu určitého časového horizontu s cílem maximalizace svého zisku. Mezi výdaje patří náklady spojené s cestou a dobou, než jedinec najde práci, také sem patří úsilí vynaložené na učení se novému jazyku a kultuře nové země. (Vojtková, 2005)

Teorie sítě zdůrazňuje význam mezilidských vazeb v migračním procesu. Osobními vazbami mezi migranty, bývalými imigranty a těmi, kteří zůstali v zemi původu migrantů, se utvářejí neformální sítě migrantů. Jedná se o vazby příbuzenské, přátelské a vztahy v rámci komunity. O těchto vazbách se mluví jako o sociálním kapitálu. (O sociálním kapitálu již bylo pojednáno v podkapitole 1.6). Nejdůležitější jsou pochopitelně rodinné vazby. Síť migrantům pomáhají při usazování se v nové zemi a při vytváření komunit.

Institucionální teorie je také zaměřena na síť podporující a formující migraci. Lze mluvit o dvou skupinách institucionálních subjektů. Do první skupiny patří organizace nebo jed-

notlivci napomáhající nelegální migraci za účelem zisku. Jde o tzv. „smuggling a trafficking“ neboli převádění a pašování lidí přes hranice. Náleží sem i padělání dokumentů a fiktivní sňatky. Migranti z této skupiny jsou často zneužíváni, vykořisťováni, okrádáni. Druhá skupina institucionálních subjektů je tvořena jedinci, nevládními a mezinárodními organizacemi poskytujícími migrantům sociální služby, rady a právní poradenství např. v oblasti žádosti o azyl či získání povolení k pobytu. Organizace se velkou měrou podílejí na podpoře a udržování mezinárodní migrace. (Vojtková, 2005)

2.2 Migrační politika České republiky

Od vzniku samostatné České republiky se zásadně změnila situace v oblasti migrace. Především se zvýšil objem mezinárodní migrace. Na začátku 90. let minulého století byla Česká republika hlavně zdrojovou zemí. Poté se stala tranzitní zemí pro migranty proudící z Východu na Západ. V tomto období se také zvýšil počet žadatelů o mezinárodní ochranu (azyl). V 90. letech se Česká republika stala zemí velkých příležitostí, jelikož se uvolnila vízová politika a byl zřízen institut trvalého pobytu. 1. ledna 2000 se stal účinným zákon umožňující cizincům požádat po deseti letech dlouhodobého pobytu o trvalý pobyt v České republice. (Baršová, 2005, str. 222-224)

V roce 2005 byla zkrácena doba na podání žádosti o trvalý pobyt. Od toho roku si cizinci mohou požádat o trvalý pobyt na území ČR již po pěti letech dlouhodobého pobytu.

Na přelomu 20. a 21. století se Česká republika stala cílovou zemí pro dlouhodobé nebo trvalé usazení cizinců migrujících za prací a obchodem. V roce 2003 přijala vláda České republiky dokument *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců*. Zásady v šesti základních bodech určují směřování migrační politiky České republiky.

První zásada říká, že Česká republika bude prosazovat řídicí roli státu v oblasti migrace, s ohledem na závazky plynoucí z členství v Evropské unii.

Druhá zásada stanovuje migrační politiku státu založenou na spolupráci všech státních orgánů, orgánů zájmové a územní samosprávy a na podpoře od dalších subjektů, které se migrací zabývají.

Třetí zásada určuje zaměření migrační politiky státu na odstraňování nelegální migrace a nelegálních aktivit pomocí národních i mezinárodních opatření.

Čtvrtá zásada se zasazuje o podporu legální migrace a imigrace přínosnou pro stát z hlediska dlouhodobé perspektivy.

Pátá zásada definuje realizování migrační politiky státu a zapojení nevládních a občanských organizací.

Šestá zásada vymezuje podíl České republiky na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a odstraňování příčin těchto jevů v souvislosti s evropskými a světovými společnostmi.

Migrační politika náleží do agendy Ministerstva vnitra České republiky, jež řeší úkoly spojené se vstupem a pobytem cizinců na území ČR, dále se zabývá mezinárodní ochranou a legislativním rámcem uvedené problematiky. Ministerstvo vnitra vydává zprávu o situaci v oblasti migrace. Cílem zprávy je informovat např. o stavu legální a nelegální migrace, mezinárodní ochraně, integraci cizinců, vízové politice, spolupráci v rámci Schengenského prostoru, o případných změnách v národní i evropské legislativě za uplynulý rok. (více na www.mvcr.cz)

2.3 Ukrajinci v České republice (historický pohled)

Ukrajinci se přihlásili k používanému jménu své národnosti až na přelomu 19. a 20. století. Předtím byli po několik století označováni jako Rusíni nebo Malorusové. Už v 16. a 17. století přicházeli na území Čech a Moravy jednotlivci nebo skupiny ke krátkodobým pobytům z území, která byla součástí polsko-litevského nebo moskevského státu. V největší míře to byli studenti doplňující si vzdělání na univerzitách v Praze a Olomouci nebo kozáci najatí do boje proti Turkům.

Přítomnost Ukrajinců se v českém prostředí výrazněji projevovала na konci 18. století, když byly k habsburskému soustátí připojeny části západoukrajinského území. Konkrétně se jednalo o východní Halič a severní Bukovinu. Vznikaly tak nové vazby mezi oběma zeměmi, díky kterým se jednotlivci pohybovali jedním i druhým směrem. (Zilynskyj, Kocičik. In: Šišková: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, 2001, str. 81)

Až koncem 19. století začali přicházet do českých zemí Haličští Ukrajinci ve větším počtu. Na počátku 20. století byli nejaktivnějšími představiteli ukrajinského společenského a kulturního života v Čechách ukrajinští vysokoškoláci, kteří přišli studovat do Čech (převážně na vysokou školu v Příbrami). Tady vznikl na konci 19. století první ukrajinský spolek na českém území. (tamtéž, str. 82)

Druhou hlavní skupinu českých Ukrajinců tvořili sezónní dělníci, kteří z Haliče odcházeli z důvodu nedostatku půdy. Pracovali převážně na zemědělských statcích a v uhelných dolech na Ostravsku i Mostecku. Někteří z nich neměli ponětí o národní příslušnosti. Ukrajinci žijící na Ostravsku, založili před první světovou válkou vlastní organizaci, pobočku Lvovské instituce Prosvita.

V období 1. světové války se počet Ukrajinců v Čechách a na Moravě ještě zvětšil, protože bojovali na obou stranách východní fronty. Velmi početný byl počet civilních uprchlíků, kteří se dočasně usadili v uprchlických táborech v Chocni a Svatobořicích. V těchto podmínkách se rozvíjel ukrajinský kulturní život.

Ještě větší emigrační vlna Ukrajinců dorazila do Československa na počátku dvacátých let 20. století, kdy skončil neúspěšně ukrajinský boj za nezávislost. Ve dvou vlnách odešli na československé území příslušníci ukrajinské armády, ale i politici, státní úředníci, spisovatelé, umělci, novináři a vědci. Většina z nich se neodhodlala k návratu domů z politických důvodů. Na území Československa pokračovali v aktivitách, jež by pomohli připravit ukrajinskou nezávislost. Jelikož se chtěli vrátit do samostatné Ukrajiny a využít znalosti získané v českém prostředí. (tamtéž, str. 82)

Československý stát podporoval potřeby a zájmy uprchlíků z Ukrajiny, poskytoval jim rozsáhlou finanční podporu. Z této podpory bylo založeno několik ukrajinských vysokých škol (především v Praze a Poděbradech), ukrajinské gymnázium a ukrajinský internát pro mladší děti. Výdaje investované československým státem do rozvoje ukrajinského školství, se vrátily částečně zpět, jelikož řada ukrajinských vysokoškoláků po absolvování studia působila ve vědeckých institucích na území ČSR, které pro ně bylo druhým domovem. (tamtéž, str. 83)

Od roku 1919 se stali občany Československa obyvatelé ze Zakarpatské Ukrajiny (Podkarpatské Rusi), kteří v Čechách i na Moravě hledali práci i lepší životní podmínky. Situace českých Ukrajinců se zhoršila po roce 1939, kdy české země ovládlo nacistické Německo. Většina emigrantských spolků byla gestapem přinucena k ukončení činnosti. Po roce 1941 německé okupační úřady zahájily pronásledování stoupenců ukrajinského nacionalismu (propagovali boj za nezávislost ukrajinského státu, i když to bylo v rozporu se zájmy Německa). Velká část ukrajinské emigrace opustila na jaře roku 1945 Čechy a Moravu a našla si útočiště v americké okupační zóně Německa. Během pobytu Rudé armády v ČSR bylo několik desítek Ukrajinců zadrženo a deportováno do trestních táborů na území SSSR. Po

ukončení válečného konfliktu se v českém pohraničí usadili Ukrajinci, kteří pocházeli z Podkarpatské Rusi. Po roce 1945 zanikly zbylé ukrajinské školy i většina národnostních spolků. (tamtéž, str. 84-85)

Po roce 1950 byli Ukrajinci zbaveni práva hlásit se řeckokatolickému vyznání, které bylo zakázáno.

Po roce 1989 bylo znovu založeno několik ukrajinských organizací, jež se snažily rozvíjet národnostní život (především se jednalo o Ukrajinskou iniciativu v ČR se sídlem v Praze).

Tento revoluční rok znamenal otevření hranic Československa pro imigranty především z bývalého Sovětského svazu. Ukrajinci stále reprezentují nejpočetnější skupinu ekonomických migrantů v České republice, i když se jejich počet od roku 2009 snižuje.

Příliv migrantů z Ukrajiny je ovlivněn geografickou blízkostí, špatnou ekonomickou situací na Ukrajině a blízkostí českého a ukrajinského jazyka. (Leontiyeva, 2005)

2.4 Ukrajinci v České republice (současný stav)

V posledních letech se na území ČR vyskytují 2 skupiny Ukrajinců: a) „tradiční“ reprezentována staršími lidmi, kteří žijí v ČR několik desetiletí a získali české občanství, b) „nová“, do níž náleží osoby, které v ČR pracují nebo podnikají. Většinou nemají české občanství, jejich cílem je zlepšit finanční situaci svých rodin, našetřit si na bydlení a studium svých dětí. (Zilynskyj, Kočík. In: Šišková: Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století, 2001, str. 85)

Ukrajinská migrace do ČR má převážně ekonomický charakter, tudíž velká část Ukrajinců patří mezi ekonomicky aktivní. V posledních letech je nejčastějším důvodem zaměstnání účast cizince v právnické osobě nebo vlastní podnikání (práce na Živnostenský list).

Příčiny migrace Ukrajinců jsou následující: vysoká nezaměstnanost na Ukrajině, rozdíly v životních podmínkách a výši mezd na Ukrajině a v západních zemích, pro mnoho talentovaných lidí chybí jakákoli možnost profesního růstu. (Demkiv, 2011)

Hlavní skupinu migrujících Ukrajinců tvoří především muži produktivního věku. Výjimkou však nejsou ani ženy. Na území České republiky většinou přicházejí sami, protože chtějí zajistit lepší životní podmínky pro rodinu, která zůstala na Ukrajině. Ukrajinci ve většině případů přijíždějí na české území za sezónními pracemi. Jedná se o práce v zemědělství, stavebnictví, lesnictví a také o práce pro úklidové firmy. U těchto Ukrajinců je

vysoká pravděpodobnost návratu na území domovského státu. Ovšem vzhledem k vysoké nezaměstnanosti a ekonomické situaci na Ukrajině se za prací velmi často vracejí. (Leontiyeva, 2005)

V tabulkách uvedených v příloze jsou zaznamenány statistické údaje přejeté z webových stránek Českého statistického úřadu (www.czso.cz), kde jsou uvedeny konkrétní počty imigrantů a emigrantů v letech 2003-2010. Je zde také zařazena tabulka ukazující data rozdílu mezi počty přistěhovalých a počty vystěhovalých migrantů (migrační saldo). Pro srovnání jsou zde uvedeny údaje týkající se 25 nejčastěji se vyskytujících národnostních menšin na území ČR.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODOLOGIE

Tato kapitola je věnována metodologické části práce, kdy byl zvolen kvalitativní výzkum z důvodu získání platných a spolehlivých údajů z výzkumu a také bližšího vztahu výzkumníka k subjektům výzkumu. Prostřednictvím strukturovaných³ rozhovorů s příslušníky ukrajinské menšiny⁴ na území České republiky se práce zaměřuje na význam transnacionálních sítí v životě migrantů a také na vlastní identitu migrantů. Analýze je zde podrobeno pět rozhovorů uskutečněných v ukrajinských rodinách.

3.1 Výzkumné otázky

Jak již bylo naznačeno výše, hlavním cílem výzkumu bakalářské práce je zjistit odpovědi na výzkumné otázky, které se zaměřují na využití transnacionálních sociálních sítí v každodenním životě ukrajinských migrantů. Před výzkumem samotným jsem se o uvedenou problematiku zajímala. Čtením článků, pozorováním a diskuzemi jsem si pokládala velké množství otázek. Ve svém výzkumu jsem se rozhodla pomocí respondentů najít odpovědi na tyto otázky:

Jak pomáhají sociální pole a sociální sítě ukrajinským migrantům v každodenním životě?

Díky transnacionálním polím identifikují sami sebe za migranty, Ukrajince nebo se identifikují jiným způsobem?

3.2 Výzkumné metody

Praktická část mé bakalářské práce je založena na vlastním terénním výzkumu mezi rodinami ukrajinských migrantů. Před začátkem samotného výzkumu jsem se rozhodovala, jaký zvolím metodologický postup. Rozhodla jsem se upřednostnit kvalitativní výzkum

³ Strukturovaný rozhovor = je jednou z technik sběru dat v sociálním výzkumu. Tazatel postupuje podle připravených otázek, na které odpovídá respondent. Tazatel si odpovědi zaznamenává. Tato technika přináší kvalitní výsledky, ale je spojena s vyššími náklady.

⁴ Národnostní menšina = je společenství osob splňující současně níže uvedené znaky: a) trvale žije v ČR a je jejími občany, b) sdílí etnické, kulturní a jazykové znaky, odlišné od většiny obyvatel státu, c) má dlouhodobý, trvalý, pevný vztah ke společenství žijícímu na území ČR, d) projevuje přání být považováno za národnostní menšinu v zájmu rozvoje a uchování vlastní identity, mateřského jazyka a kulturních tradic. (JIRASOVÁ, POSPÍŠIL, SULITKA. In: ŠIŠKOVÁ. Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi, 2008, str. 91-92)

před výzkumem kvantitativním. Kvalitativní výzkum interpretuje sociální realitu a odkrývá význam, jenž je prezentován sdělovanými informacemi. Kvalitativní přístup umožňuje respektování jedinečnosti, neopakovatelnosti, procesualnosti, dynamiky a kontextuální podmíněnosti některých jevů, které patří do vnější i vnitřní reality života zkoumaného jedince. Na rozdíl od kvantitativního výzkumu je cílem kvalitativního výzkumu co nejdokonalěji porozumět pozorované sociální realitě. Ve své práci disponuji relativně malým počtem respondentů, ale o každém z nich mám na základě jejich odpovědí velké množství informací, které jsou nenumerického charakteru. Kdyby byl zvolen kvantitativní výzkum, získané informace by byly numerického charakteru, tudíž by bylo možné jejich statistické vyhodnocení. Z mého pohledu je kvalitativní výzkum pro zvolenou problematiku zcela vyhovující.

Je nutné si uvědomit, že každý respondent je jedinečný, a proto nelze jeho postoje, názory a problémy zobecňovat na celou zkoumanou skupinu. Rozhovory s respondenty jsem vedla sama a probíhaly podle manuálu k rozhovoru uveřejněného v **Příloze P I** této práce. Předem připravené otázky mi měly pomoci s nalezením odpovědí na mé výzkumné otázky. Jako výzkumné nástroje jsem použila strukturovaný rozhovor a pozorování respondentů. Rozhovory jsem vedla sama. Vzhledem k tomu, aby byly přesně zaznamenány odpovědi respondentů, jsem si rozhovory nahrávala na diktafon a v průběhu rozhovoru jsem si zaznamenávala ve stručných bodech poznámky. Na konci každého rozhovoru jsem vždy dala respondentům příležitost vyjádřit se k situacím, jež jsou z jejich pohledu k danému tématu důležité, ale nebyly během rozhovoru sděleny.

Po každém rozhovoru s respondenty jsem si doma rozhovor znovu přehrála a doplnila jsem si poznámky zapsané na papír. V rámci písemné analýzy rozhovorů pracuji s doslovným přepisem rozhovorů a také s přímou citací dotazovaných respondentů, aby mohly být upřesněny vyvozené záměry. Před rozhovorem samotným byli respondenti seznámeni s tématem a cílem mé bakalářské práce. Důležitou podmínkou k uskutečnění rozhovorů bylo vyslovení souhlasu respondentů s rozhovorem.

3.3 Výběr vzorku respondentů

Do mého vzorku respondentů byly zařazeny ukrajinské rodiny s dětmi, které dlouhodobě pobývají především na území města Brna. V Zadání bakalářské práce jsem uvedla, že budu pracovat s ukrajinskými rodinami vychovávajícími na území České republiky děti. Původně bylo zamýšleno zahrnout do výzkumného vzorku pouze rodiny s dětmi školního věku

(mladšího školního věku i adolescence). Vzhledem k obtížnosti nalezení vhodného vzorku respondentů, jež by odpovídal stanoveným kritériím, byla nakonec do cílové skupiny zařazena i rodina s kojencem a rodina s dospělými jedinci, kteří ovšem ještě mají status studentů. Manželé z jedné rodiny pobývají na území České republiky již přibližně 30 let. Narodily se jim tu děti, jež se hrdě hlásí k ukrajinské národnosti a při možnosti volby občanství, si zvolily ukrajinskou národnost za sobě vlastní. U svých spolužáků, kolegů a některých členů majoritní společnosti se ovšem setkávají s nepochopením a nahlížením na ně skrze prsty. Proto v některých situacích a životních okolnostech zástupci této rodiny raději mlčí o své ukrajinské národnosti.

Všechny rodiny zahrnuté do výzkumného vzorku (bez rozdílu věku dětí) byly pro práci samotnou velkým přínosem. Ke kontaktům na ukrajinské rodiny jsem se dostávala prostřednictvím svých známých. Kontaktů bylo zpočátku víc než dost. Ovšem rodin ochotných podílet se na výzkumu mé bakalářské práce a věnovat mi svůj čas k rozhovorům se již tolik bohužel nenašlo. Všichni zúčastnění respondenti si zaslouží mé velké poděkování.

Důvody ukrajinských respondentů pro volbu České republiky jsou následující:

- geografická blízkost s rodnou zemí,
- jazyková podobnost slovanských jazyků,
- možnost dlouhodobého a stabilního zaměstnání,
- možnost sloučení s rodinou,
- politická situace.

3.4 Charakteristiky respondentů

1) Rozhovor č. 1: rodina Ševčenkova

Vitalij, 36 let, středoškolské vzdělání, trvalý pobyt, v ČR od roku 1996,

Hanna, 34 let, vysokoškolské vzdělání, trvalý pobyt, v ČR od roku 2012,

Bohdan, 11 let, chodí do páté třídy na základní škole, trvalý pobyt, v ČR od roku 2012,

Julinka, 3,5 roku, chodí do mateřské školy, trvalý pobyt, v ČR od roku 2012.

2) Rozhovor č. 2 : rodina Melnykova

Pavol, 53 let, vysokoškolské vzdělání, trvalý pobyt, v ČR od roku 1985,

Natálie, 48 let, vysokoškolské vzdělání, trvalý pobyt, v ČR od roku 1979,

Pavel, 25 let, vysokoškolské vzdělání, trvalý pobyt, narozen v ČR,

Natálka, 19 let, středoškolské vzdělání, trvalý pobyt, narozena v ČR.

3) Rozhovor č. 3 : rodina Kovalenkova

Volodymyr, 33 let, středoškolské vzdělání, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2006,

Mariya, 28 let, středoškolské vzdělání, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2006,

Alexandra, 5 let, chodí do mateřské školy, dlouhodobý pobyt, narozena v ČR.

4) Rozhovor č. 4 : rodina Bondarenkova

Viktor, 45 let, vyučen, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2007,

Oxana, 45 let, vyučena, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2001,

Ivan, 16 let, student střední školy, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2011,

(Tatjana, 24 let, vysokoškolské vzdělání, prozatím žije a pracuje ve vystudovaném oboru na Ukrajině).

5) Rozhovor č. 5 : rodina Tkačenkova

Michal, 27 let, vysokoškolské vzdělání, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2008,

Myroslava, 26 let, vysokoškolské vzdělání, dlouhodobý pobyt, v ČR od roku 2011,

Anička, 8 měsíců, narozena v ČR.

3.5 Průběh rozhovorů

Po domluvě s respondenty probíhaly rozhovory v prostředí jejich domovů. Po prvotním seznámení s mojí osobou, tématem a cílem bakalářské práce bylo přistoupeno k rozhovoru. Považuji za důležité zmínit, že rozhovory probíhaly za účasti všech členů domácnosti pobývajících v tu chvíli na území ČR. Ovšem ne na všechny otázky se mi podařilo získat odpovědi všech členů. V převážné většině případů se členové rodiny v odpovědích vzá-

jemně doplňovali. Ve dvou případech se u respondentek jednalo o překonání strachu z jazykové bariéry. Jelikož pobývaly na území ČR z hlediska dlouhodobého pobytu teprve po dobu jednoho až dvou roků, bály se na začátku rozhovoru promluvit. Nevěděly jak některé své myšlenky vyjádřit a správně formulovat. Nicméně se je podařilo v průběhu rozhovoru do debaty zapojit a získat i jejich cenné názory.

4 PREZENTACE KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU

Jak již bylo uvedeno v metodologické části, hledala jsem odpovědi na své dvě výzkumné otázky. Odpovědi jsem se snažila najít za pomoci využití dvou metod kvalitativního výzkumu: strukturovaného rozhovoru s respondenty a jejich pozorování. Kladný vliv na průběh rozhovorů měly předem připravené otázky.

4.1 Pocit domova

Transnacionální sociální pole je spojeno s otázkou vnímání své vlastní identity. Identita každého z respondentů je spojena se zemí jejich původu a projevuje se ve způsobu vnímání jejich současné identity. V odpovědích respondentů jsem se setkala se třemi možnostmi identifikace svého domova. V první skupině jsou zařazeni imigranti identifikující svůj domov se zemí svého původu (tzn. s Ukrajinou). Do druhé skupiny spadají Ukrajinci pobývající delší dobu na území Československa a České republiky, bezpochyby do této skupiny přináleží i jedinci na našem území narození. Všichni pod touto skupinou uvedení ztotožňují svůj domov s Českou republikou. Třetí skupinu tvoří ti imigranti, kteří mají domovy dva, jak na Ukrajině, tak i v ČR.

Domov na Ukrajině

Vitalij, 36 let, uvádí:

„Doma je na Ukrajině, protože tam je víc kamarádů takových, kteří ti pomůžou bez peněz. Tady, když nemáš peníze, nemáš práci, tak to těžko seženeš kamarády. Já bych řekl, že tady bezpečně. Vidím, jaká je korupcija na Ukrajině a jaký je tady ten systém. Já se tady nebojím chodit s penězi, doma bych měl strach.“

Michal, 27 let, potvrzuje odpověď předchozího respondenta:

„No asi pravděpodobně doma se cítím na Ukrajině. Na Ukrajině mám rodinu, kamarády, tam jsem vyrostl, tam se cítím doma. Na Ukrajině se i dýchá volněji než tady. Když tady nemáš peníze, tak nikdo se s Vámi nebaví. Ohledně bezpečí v lékařství je to tady mnohem lepší. Ale jinak obecně se cítím bezpečně na Ukrajině. Pro mě je důležité, aby rodina byla v pořádku, měla v dostatečném množství to, co potřebuje. Aby se nestalo tak, že je něco potřeba a já na to nemám.“

Myroslava, 26 let, stejně jako její manžel Michal uvádí:

„Doma dlja mene na Ukrajinì. Já tam vyrostla, mám rodinu a kamarády. Chci, aby naše dočka (dcera) vyrostla na Ukrajinì. Tady (v ČR) trošku zkažený svět.“

Hana, 34 let, říká:

„Pro mě je doma zatím na Ukrajině, i když je to tam mnohem těžší. Tam můžeš najít práci, ale dostáváš asi 2500 korun na měsíc a přitom ceny jsou tam srovnatelné s Českem. Tady vypadá bezpečněji. Řešíme, co bude. Spadl z nás velký stres, protože teď ja otrymala trvalyj (získala trvalý pobyt). Doufám, že meni to pomůže při hledani praci.“

Ivan, 16 let, dodává:

„Pro mě je doma na Ukrajině, tady ja zatím korotko. Mně zdá, že tady bezpečněji než na Ukrajině.“

Domov v České republice

Natálie, 48 let, odpovídá:

„Tady je můj domov, takže od toho očekávám všechno jako každý, kdo se cítí doma v tom státě. V žádném případě neuvažuju o návratu na Ukrajinu, protože bych neměla ani kam. Musela bych začínat úplně od začátku, jako začínali mí rodiče tady.“

Pavol, 53 let, reaguje podobným způsobem:

„Domov je pro mě tady, mám tu rodinu, přátele, zázemí. Dělá práci, která mě baví. Na Ukrajině bychom museli začínat od začátku, takže o návratu neuvažujeme.“

Pavel, 25 let, uvádí:

„Doma je pro mě pochopitelně tady, protože jsem se tu narodil. Mám tu rodinu, přátele, studuji zde. Žiju tady od narození a nechci na tom nic měnit. O Ukrajině uvažuji jako o domovu svých rodičů, kam budu vždy rád jezdit na návštěvy za mými přáteli.“

Natálka, 19 let, uvažuje podobně:

„Domovem je pro mě bez debaty Česká republika. Narodila jsem se tady. Ukrajinu znám z návštěv s rodiči u našich příbuzných.“

Volodymyr, 33 let, ztotožňuje svůj domov s ČR:

„Spokojeně cítím na Ukrajině, ale dom bych řekl tady v Česku.“

Mariya, 28 let, potvrzuje odpověď svého manžela Volodymyra:

„Já bych to taky řekla, protože asi máme tady sami sebe, máme tady svoji rodinu a domov je tam, kde máš rodinu. Na Ukrajině bych řekla, že je bezpečně, protože tady musíme furt prodlužovat vízum a nemáme stoprocentní jistotu, že tady budeme. Teďka třeba nevíme, třeba za dva měsíce budeme muset odjet. Na Ukrajině máme vlastní bydlení, ale strašně jsme si tady zvykli.“

Dva domovy (na Ukrajině i v ČR)

Oxana, 45 let, na tuto otázku nemá jednoznačnou odpověď:

„Já to ani nevím. Jsem doma tady i na Ukrajině. Bezpečně se cítím doma na Ukrajině aji tady, protože nám tady nic nehrozí.“

Viktor, 45 let, odpovídá stejně jako paní Oxana:

„Doma se cítíme na Ukrajině, ale tady se už taky cítíme doma, protože tu máme kamarády Ukrajince i Čechy. Bezpečně se cítím v Česku a na Ukrajině také.“

Z uvedených odpovědí vyplývá, že Ukrajinu za domov považují ti z migrantů, kteří mají ve svém domově rodinné a přátelské vazby. Upozorňují také na to, že v České republice mají přátele pouze v případě finančního zabezpečení. Kdežto na Ukrajině jsou opravdoví přátelé ochotni pomoci, i pokud jsou bez finančních prostředků. Domov v České republice uvádějí imigranti již delší dobu na našem území usazení, popřípadě zde narození. Jsou to tedy převážně ti, jež tu mají své rodiny.

Pouze dva z respondentů uvádějí, že za svůj domov považují jak Ukrajinu, tak Českou republiku. Toto je ovlivněno silnými vazbami, jež mají ke své původní zemi i pouty vytvářejícími si v přijímací zemi.

4.2 Vlastní identita

Jak již bylo uvedeno výše, otázka vlastní identity je spojena s transnacionálním sociálním polem. V každodenním životě migrantů dochází k významnému ovlivňování sociálního pole. Jak respondenti vnímají vlastní identity? Odpovědi respondentů na uvedenou pro-

blematiku lze rozdělit do dvou skupin: do první skupiny náleží ti respondenti považující sami sebe za Ukrajince a do druhé skupiny patří ostatní z respondentů, kteří sami sebe vnímají jako migranty.

Ukrajinská identita

Vitalij, 36 let, poznamenává:

„Považuju se za Ukrajince. Já jsem vyjel, abych poznal Evropu, poznal, jak tady lidi žijou, to sem tady poznal a naučil se, takže za to děkuju České republice, ale ještě bych se chtěl podívat do světa, do Kanady.“

Michal, 27 let, říká:

„I když už tady bydlím 4 a půl let, prostě jsem cizinec. Všichni mě přijímají jako cizince - Ukrajince. Protože i když je dobrý, spolehlivý člověk, Čech uvidí, že je to cizinec nebo Ukrajinec, tak uvidí nebezpečí, že to je zločinec nebo možná podvodník. Všichni Češi, ale neberou Ukrajince stejně. Jsou Češi, který jsou v pohodě, zacházejí líp s cizinci než s Čechy. Váží si toho, že je Ukrajinec spolehlivej, pracovitej.“

Natálie, 48 let, odpovídá:

„No to je dosti těžké. Nakolik se považuji jako migrantka, jako neřekla bych. Jsem Ukrajinka, i když se díky tomu setkávám s nepochopením a určitou mírou pohrdání i ze strany svých kolegů, což mě teda hodně mrzí.“

Pavel, 25 let, se vyjadřuje k této otázce:

„Jsem Ukrajinec narozený v České republice a hrdě se ke své národnosti hlásím. Jsem pyšný na původ svých rodičů. Při možnosti volby občanství jsem ani trochu nezapochyboval o své volbě.“

Oxana, 47 let, odpovídá velice stručně:

„Jsme Ukrajinci. Nevidíme rozdíl při komunikaci s Čechami ani Ukrajinci, žádný velký rozdíl v tom nevidíme.“

Sebe-pojetí migranta

Mariya, 28 let, reaguje:

„Považujeme se za migranty jak jinak. Když nedostaneme trvalý pobyt, tak stejně budeme vždycky cizinci a to víme. Teď je to tady těžký, protože nevíme, co bude? Jestli se nám podaří prodloužit pobyt nebo se budeme muset vrátit na Ukrajinu. Málokdo dokáže pochopit, jaké prožíváme stresové situace. Pijdeš na policiju podat žádost o prodloužení pobytu, čekáš tam dlouho, protože tam su' veliký fronty. Pak přijdeš na řadu a oni reknou' ještě chybí to a to. Takže tam musíš několikrát, než je žádost zcela kompletní.“

Volodymyr, 33 let, se s názorem své manželky ztotožňuje:

„My migranti pochopitelně. Teď nevíme, co bude? Prodloužit pobyt tady těžký. Možná budeme muset vrátit na Ukrajinu, ale nechce se. My zvykli tady. Teď podávali žádost na trvalý pobyt a nevíme, jak dopadne. Oba jsme buli s Marijkou na policiji a každý jsme tam zvlášť vypovídali. Bylo hodně nepříjemno. Trvalo to několik hodin. Oni chtěli znaty, jak my ve svojich vidpovid'ach zhodni.“

Ze zaznamenaných odpovědí vyplývá, že sebe-pojetí transmigrantů také ovlivňuje určitá stereotypizace ze strany členů majoritní společnosti. Majoritní společnost (ti druzí) nahlíží na migranty za použití ustálených soudů, které ovšem vůbec nemusejí odpovídat realitě. U druhých přetrvává negativistický postoj ve spojení s ukrajinskou národností, kdy je ukrajinská národnost začleňována do souvislosti s bývalým Sovětským svazem. Všechno, co v minulosti bylo „ruské“ = bylo a stále je špatné.

4.3 Transnacionální síť v každodenním životě ukrajinských migrantů

Jak již bylo uvedeno v teoretické části, transnacionální síť mají podobu sociálních, příbuzenských, ekonomických a osobních sítí přistěhovalců a jejich rodin, které propojují své původní a nové domovy. K překlenování prostorových vzdáleností slouží především technologické možnosti.

Pro imigranty jsou transnacionální síť v jejich životech velmi důležité, protože je využívají ke komunikaci se svojí rodinou na Ukrajině.

Vitalij, 34 let, žije se svojí nejbližší rodinou v ČR. Další příbuzné, s nimiž pravidelně komunikuje má v zemi svého původu:

„Mám dva bráchy taky tady v Brně, rodiče na Ukrajině, komunikujeme spolu přes mobilní telefon, protože rodiče nemají Internet. Když jsme doma na Ukrajině, sleduju zprávy a ekonomiku, protože to mě zajímá. Na tyhle programy se dívám i tady v Česku.“

Hana, 34 let, komunikuje s rodiči a bratrem na Ukrajině prostřednictvím programu Skype:

„Mám na Ukrajině bratra s rodinou a rodiče, jezdíme tam na prázdniny. Komunikujeme s mámou několikrát týdně přes Skype. My jezdíme na Ukrajinu častěji, podle toho, jak má Bohdan ve škole prázdniny. My máme na Ukrajině byt, takže máme kde bydlet, máme tam vlastní zázemí.“

Volodymyr, 33 let, také hovoří o využívání programu Skype pro komunikaci s rodinou na Ukrajině:

„S rodinou komunikujeme přes Skype. Se sestrou každý týden a s maminkou jednou za 3 týdny, protože rodiče nemají počítač. Online sledujeme zprávy, co se děje na Ukrajině. Když jsme doma na Ukrajině, sledujeme nějaký krimi zprávy, krimi filmy, to, co v Česku nemůžeme najít. Na Ukrajinu jezdíme jednou za rok podle práce. Potkáváme se všichni, snažíme se domluvit, aby si rodiče a sestra mohli vzít dovolenou, abychom se všichni tak užili. Finančně se snažíme pomoci si tady, nějak si přivydělat, rodiče nemají tolik peněz, ale jednou za 3 měsíce nám vždycky posílají z Ukrajiny nějaký balíček se vším, co máme rádi.“

Oxana, 47 let, je dalším respondentem využívajícím programu Skype ke komunikaci:

„Samozřejmě si každý večer povídáme večer přes Skype s dcerou, maminkou, bratrem, tak víme, co je doma nového, co tam, jak tam. Dříve jsme psali smsky nebo volali a ještě dříve jsme psali dopisy. Vždycky tři měsíce v roce jsme doma, jedeme na Velikonoce, na Vánoce a ještě někdy v létě. Brácha bydlí společně s maminkou v jednom „dvore“ jako naše rodina. Ještě máme švicu, která bydlí s manželem a děčkama v susedni vesnici. Vždycky zajedou k nám samozřejmě.“

Michal, 27 let, také patří k uživatelům Skypu:

„Matka a otec žijí na Ukrajině, brácha žije s rodičema, ale teď momentálně pracuje v Moskvě. Šel si tam trochu vydělat na několik měsíců. Skoro každý den komunikujeme, buď telefonicky nebo po Skypu. O dění na Ukrajině se díváme na internetu, aby věděli, co se tam děje. V poslední době my na Ukrajině hodně často, protože přivydělávám si jako taxikář. V pátek po práci si sednu a odvezu lidi na Ukrajinu a zpátky, tak sem jezdil skoro

každý týden. Na Ukrajině máme svůj dům, ale je to prázdný, netopí se tam, takže jdeme do rodičů manželky nebo mojich rodičů. Scházíme se celá rodina na Vánoce, to je samozřejmost, ty svátky. Stalo se mi, že sem si tady zlomil ruku a nechtěl sem, aby rodina doma to věděla. Moc mi pomohl můj zaměstnavatel. Moje matka je citlivá osoba, nechtěl jsem, aby ju to tížilo, tak se to dozvěděla, až sem přijel dom. Před rokem se nám stalo, že moje matka měla insult a bylo potřeba strašně moc peněz, aby se mohla léčit. Tak jsme poslali domů peníze, aby se mohla léčit. Musíme jeden druhému pomáhat. Ještě se mi nestalo, že by mi bratr nebo rodiče nepomohli a manželčini rodiče jsou taky takoví, když můžou, tak pomůžou. “

Natálie, 48 let, udržuje kontakt se zbývající rodinou na Ukrajině prostřednictvím telefonních rozhovorů:

„Na Ukrajině mám už pouze strýce. Tam je problém, že on za námi nemůže, protože tam je velký problém pro Ukrajince získat vůbec vízum, ale my zase finančně, časově je to hrozně náročné, takže nejezdíme tam. Už strašně dlouho jsme nebyli, ale jsme v kontaktu aspoň tak, že si voláme, píšeme si. Tak jednou za měsíc a půl si zavoláme. Když mají narozeniny, tak si voláme častěji. Sledujeme tady ukrajinské programy, všechno možné: zpravodajství, písničky, filmy. Na Ukrajinu se každý rok nedostaneme. Už jsme tam nebyli strašně dlouho. Když jsme byli na Ukrajině, tak tam byla i sestra s rodinou, protože chceme ukázat svým dětem, odkud pocházíme. Nikdy se nestala, taková situace, že by strýc na Ukrajině potřeboval pomoc, není žádný sociální případ, vždycky byl zabezpečený líp než my. Měl na Ukrajině silné zázemí. Spíš je to naopak, že by mohl pomoci on nám i v dnešní době, ale tím, že měl pevné zázemí, tak neměl s tím problém. Vztahy jsou krásné, takže kdyby potřebovali pomoci, tak jsme připraveni, a platí to i obráceně. “

Mladší generace migrantů používá ke komunikaci kromě programu Skype i komunikaci prostřednictvím sociálních sítí:

Ivan, 16 let, pobývá na území ČR teprve druhým rokem, proto je pro něj důležité udržování komunikace s přáteli na Ukrajině:

„S družkami na Ukrajině komunikuju každýj deň přes Facebook. Je to rychlé a víme, co se kde děje. Hodně si posíláme fotky například z míst, jaký my bačili (viděli). Mam družji v Itálii. Pro komunikaciju davame prednost Facebook a o dyn raz na tyžden si volame po Skypu. “

Natálka, 19 let, potvrzuje taktéž užívání sociálních sítí:

„Mám přátele na Ukrajině, v Itálii a velké Británii. Kromě využívání e-mailové komunikace a telefonování prostřednictvím Skypu, se nejčastěji s přáteli kontaktujeme za využití Facebooku. Je to dáno i tím, že je to i jistý fenomén dnešní doby. K životu mladé generace tato sociální síť v současné době neodmyslitelně patří.“

4.4 Vyhodnocení zjištěných poznatků

Na začátku jsem si dala za cíl najít odpovědi na otázky, které se zaměřují na transnacionální síť a pole ukrajinských migrantů žijících na území města Brna. Na základě uskutečněných rozhovorů se mi podařilo získat řadu informací, které mi pomohly objasnit odpovědi na zvolené výzkumné otázky. Byli vybráni respondenti s velkým věkovým rozpětím, z toho důvodu jsem předpokládala i větší množství různých odpovědí.

Na základě analýzy rozhovorů můžu odpovědět na výzkumné otázky.

„Jak pomáhají sociální pole a sociální síť ukrajinským migrantům v každodenním životě?“

Transnacionální síť a transnacionální pole jsou podstatnou součástí každodenního přeshraničního života ukrajinských migrantů. Díky transnacionálním sítím se lépe vyrovnávají s tíživými životními situacemi v přijímající zemi.

Pro komunikaci s příbuznými na Ukrajině využívají především mobilní telefonní spojení a komunikaci prostřednictvím internetového programu Skype. Četnost kontaktů závisí na aktuální situaci a také možnostech rodiny na Ukrajině. Ne všichni členové rodiny v zemi původu jsou vybaveni počítačem a internetovým spojením. V této oblasti ovšem došlo k velkému posunu. V dřívějších dobách se komunikace s domovem odehrávala pomocí dopisů nebo drahého telefonního spojení. Migranti pobývající na území ČR si přejí být neustále informováni o aktuálním dění na Ukrajině. K tomu jim vesměs dopomáhá Internet, kde sledují zpravodajství, čtou denní tisk a sledují i kabelové televizní programy vysílané v rodném jazyce.

U generace mladých migrantů je na prvním místě v přeshraniční komunikaci využívání sociální síť Facebook, následované taktéž programem Skype.

V případě vážného onemocnění některého z členů rodiny jsou připraveni okamžitě finančně vypomoci. Pro předávání peněz využívají své známé nebo se obracejí na řidiče autobusů

a taxikáře, kteří neustále cestují mezi Ukrajinou a Českou republikou. Ráda bych upozornila, že na Ukrajině není zaveden systém sociálního ani zdravotního pojištění. Veškeré výdaje spojené se sebemenším ošetřením je nutné zaplatit. Proto respondenti oceňují dostupnost zdravotní péče v ČR.

„Díky transnacionálním polím identifikují sami sebe za migranty, Ukrajince nebo se identifikují jiným způsobem?“

Transnacionální sociální pole pomáhá migrantům uvědomit si vlastní identitu a zodpovědět si na otázku týkající se domova. Je pro ně domov „tady“ nebo „tam“? V teoretické části práce již bylo uvedeno, že transnacionální sociální pole formování identit je tvořeno praktikami sebe-pojetí, výroky a praktikami, které o nás šíří druzí, což umožňuje naši sebeinterpretaci.

Většina z respondentů se identifikuje jako Ukrajinci. Jen ve dvou případech se respondenti považují spíše za migranty a upozorňují na problémy spojené s podáváním žádostí na prodloužení svého pobytu na území ČR. Ze strany úřadů zabývajících se touto problematikou by mohlo dojít k určitému zlepšení, ať už v oblasti komunikace nebo byrokracie samotné.

Domov na Ukrajině je vlastní těm z respondentů, kteří mají ve své původní vlasti rodinné i přátelské vazby, jimiž jsou ke své domovině silně připoutáni. Jedním z důležitých faktorů je pocit soudržnosti, jež si vytvářejí v rámci prostoru sociálního pole se svými příbuznými a přáteli na Ukrajině.

V rámci sociálního pole jsou u některých respondentů silné vazby s původním domovem a zároveň si vytvářejí pouto s podobnou intenzitou k přijímající zemi. Proto u nich nelze jednoznačně určit jeden domov. Identifikují svůj domov ve stejné míře jako „tady“ i „tam.“

4.5 Přínos pro sociální pedagogiku

V teoriích transnacionální migrace jsou transnacionální sítě pojmány v podobě sociálních, příbuzenských, ekonomických a osobních sítí přistěhovalců a jejich rodin, které propojují své původní a nové domovy. Díky využití technologických možností dochází k překlenování a zmenšování prostorových vzdáleností. V teorii transnacionálních sítí je kladen důraz na vliv mezilidských vazeb (většinou jsou to rodinné a přátelské vazby v rámci komunity).

Díky uskutečněnému výzkumu jsem došla k závěru, že transnacionální sítě se pozitivně podílejí na ovlivňování každodenního života transmigrantů. Myslím si, že v rámci studovaného oboru by mělo vést úsilí sociální pedagogiky k ještě většímu posilování těchto transnacionálních kontaktů. Podle profesora Krause jsou objektem výchovy sociální pedagogiky nejen jednotlivci, ale patří sem i různé sociální skupiny (profesní, minoritní, vrstevnické) nacházející se v nevýhodném sociálním postavení. Na práci s minoritami upozorňuje i docentka Bakošová. Pokud se jedinec nebo minoritní skupina tedy ocitne v nevýhodném sociálním postavení či nepříznivé životní situaci, jedním z dílčích úkolů sociální pedagogiky by mohlo být povzbuzení vlastní aktivity znevýhodněného jedince a upevnění pozitivních transnacionálních kontaktů. V rámci transnacionálních kontaktů se může potřebným jedincům dostat potřebné sociální opory. Sociální opora se stává systémem vzájemné pomoci v těžkých životních chvílích a situacích.

Negativní ohlasy ohledně využití transnacionálních sítí se vyskytují v souvislosti s jednáním s imigračními úřady. Z mého pohledu by bylo dobré, kdyby v institucích tohoto typu pracovali zaměstnanci s dostatečným sociálním vzděláním a alespoň malou mírou sociálního citění. Zajisté by nebylo na škodu zjednodušit byrokracii těchto institucí.

V oblasti transnacionálního sociálního pole dochází k uvědomování vlastního pojetí, které je ovlivněno kontaktem s druhými lidmi. Díky sociálnímu prostoru si migranti taktéž odpovídají na otázku přináležitosti k domovu.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že kontakt s druhými lidmi ve velké míře formuje vlastní sebe-pojetí migrantů a pochopitelně je inspiruje k identifikaci přináležitosti s cítěním vlastního domova.

4.6 Diskuse

Jak již bylo uvedeno výše, rozhovory se odehrávaly v prostředí českých „domovů“ rodin transmigrantů. Ve všech rodinách se mi dostalo milého a srdečného přijetí. Prvních pár minut probíhalo vzájemné seznamování a okoukávání hlavně ze strany dětí. Děti velmi uvolňovaly atmosféru. V průběhu rozhovorů jsem se snažila udržovat příjemnou přátelskou atmosféru. Ze všech rozhovorů jsem odcházela s pocitem dobře odvedené práce. Troufám si říct, že došlo k oboustrannému obohacení (na mé straně i v rodinách respondentů). Ze strany žen-respondentek jsem měla vesměs pozitivní ohlasy. Všechny vyslovily

přání s možností dalšího setkávání a popovídání. Uvědomila jsem si, jak některé z nich žijí izolovaně.

Na průběh rozhovoru však působilo i několik negativních vlivů. Z mé strany to byla první zkušenost s kvalitativním výzkumem a řízením rozhovorů. I když jsem měla nastudovanou metodologii, prvotní využití v praxi bylo trochu rozpačité. Dopouštěla jsem se menších chybiček, jichž se mi v dalších rozhovorech podařilo vyvarovat.

Negativním faktorem ze strany respondentů (podotýkám ne u všech) byla tiše puštěná hudba nebo televize. V některých případech se oboje rozléhalo od sousedů.

Domnívám se, že poznatky z mého výzkumu by mohly být využity k dalšímu výzkumu některého z mých následovníků. Zjištěná data by mohla být pomyslným „odrazovým můstkem“ k případnému rozšíření kvalitativního výzkumu, případně by mohla pomoci při formulaci hypotéz a tvorbě dotazníků kvantifikovaného výzkumu.

Kvalitativní výzkum by mohl probíhat v dlouhodobějším časovém horizontu a mohlo by dojít k porovnávání získaných poznatků. Navrhovala bych provedení dvou rozhovorů na stejných výzkumných skupinách s určitým časovým odstupem. Bylo by zajímavé porovnat, zda dochází k proměnám v upevňování, prohlubování nebo zcela novému vytváření transnacionálních kontaktů.

ZÁVĚR

V mezinárodní migraci se v průběhu osmdesátých let minulého století objevily nové trendy zkoumání. V odborných kruzích se začaly vést diskuse o tom, že se migranti neusazují v cílových zemích natrvalo, ale bez rozdílu geografické vzdálenosti udržují neustále ekonomické, kulturní i sociální vazby se svým domovským státem. V té době se zrodila myšlenka transnacionální migrace, kdy migranti nejsou limitováni pouze životem uvnitř jednoho státu, avšak žijí životem přesahujícím do obou států.

V dnešní době se vlivem zrychlující dopravy a rozvoje technologií zkracují vzdálenosti mezi zeměmi, jež migranty propojují. Dochází k postupnému přibližování původního a nového domova migrantů. V původním i novém domově se postupně formuje transnacionální pole migrantů, jež má velký podíl na vlastním sebe-pojetí migrantů. Migranti se stávají aktivními členy při překračování hranic státu, kultur a různých společností.

Přeshraniční vazby jsou udržovány v rovině politické, sociální, ekonomické.

Jak již bylo uvedeno v Úvodu práce, došlo k odchýlení od Zadání bakalářské práce, jelikož bylo místo multikulturalistického pojetí zvoleno transnacionální paradigma. Stejně tak byla provedena změna v cíli práce. Místo předpokládaného zjišťování stavu integrace ukrajinských migrantů do společnosti, bylo cílem práce zjistit odpověď na otázku, jaké transnacionální sociální sítě si migranti vytvářejí ve svém každodenním životě a jak díky prostoru v sociálním poli sami sebe pojmají a identifikují. Na základě výzkumného vzorku jsem zjistila, jakým způsobem migranti utvářejí transnacionální sítě a jejich význam v každodenním životě. Transnacionální sítě pomáhají migrantům lépe snášet a vyrovnat se s těžkými životními situacemi. Díky novým technologiím dochází ke zrychlení a zefektivnění komunikace. Tím se posilují vazby s původním domovem. Možnost sociální pedagogiky spatřuji v podpoře těchto vazeb a vlastní aktivitě migrantů. Negativní ohlasy spojené s transnacionálními sítěmi se týkaly vesměs komunikace s imigračními úřady. I v tomto případě by se mohla sociální pedagogika podílet na případném zlepšení.

V sociálním prostoru transnacionálního pole dochází k interakcím s ostatními lidmi. Ostatní lidé pomáhají migrantům zodpovědět otázku vlastní sebeinterpretace.

Domnívám se, že splněním cíle bakalářské práce jsem poskytla další možnosti pro výzkum v oblasti rozvoje transnacionálních kontaktů ukrajinských migrantů pobývajících na území města Brna.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociální pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: Public promotion, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.
- BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2005. ISBN 80-210-3875-6.
- BARŠA, Pavel. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. ISBN 80-85959-47-X.
- BURCIN, Boris, FIALOVÁ, Ludmila, RYCHTAŘÍKOVÁ, Jitka a kol. *Demografická situace České republiky. Proměny a kontexty 1993-2008*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-024-7.
- Český statistický úřad [online]. ČSÚ, ©2013 [citováno 2013-11-16]. Dostupné na internetu: http://www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/datove_udaje/ciz_migrace#rok
- DEMKIV, H. M. *Міграція з України: сучасний стан і довгострокові наслідки*. [Migration z Ukrajiny: současný stav a dlouhodobé důsledky]. 2011. Dostupné na internetu:
http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13028/1/31_Demk%D1%96v_66-68_69.pdf [citováno 2013-11-20]
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.
- DRBOHLAV, Dušan. Mezinárodní migrace obyvatelstva – pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů). In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- DRBOHLAV, Dušan a kol. *Migrace a (i)migranti v Česku. Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.
- DRBOHLAV, Dušan. *Nelegální ekonomické aktivity migrantů. Česko v evropském kontextu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1552-3.
- HAVLÍK, Radomír, KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-327-7.

- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, s.r.o., 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-535-0.
- JIRASOVÁ, Martina, POSPÍŠIL, Milan, SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
- KLVAŇOVÁ, Radka. Nejasné loajality. Způsoby přináležitosti a nepatření migrantů. In: *Sociální studia*, 2009, č.1, s. 91-110. ISSN 1214-813X.
- KLYUČKOVSKA, Iryna. *Транснаціональна сім'я у світовому та українському контекстах. [Transnacionální rodina ve světovém a ukrajinském kontextu]*. 2012. Dostupné na internetu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16800/1/6-Klyuchkovska-30-46.pdf> [citováno 2013-11-20]
- KOCOUREK, Jiří. O čem je multikulturní výchova? Předmět zkoumání a cíle. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana, ed. *Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, s. r. o., 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
- KOSTLÁN, David. *Transnacionalismus*. 2008. Dostupné na internetu: http://www.evropskemesto.cz/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=494 [citováno 2013-03-03]
- KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- LACA, Slavomír. *Sociální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978-80-87182-19-2.
- LEONTIYEVA, Yana. *Ukrajinci v ČR*. 2005. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=200&lst=105> [citováno 2013-11-19]
- MALYNOVSKA, Olena. *Транснаціональна родина в контексті транснаціоналізації міграції: концептуалізація понять. [Transnacionální rodina v kontextu transnacionální migrace:konceptualizme pojmu]*. 2012. Dostupné na internetu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16722/1/2-Malynovska-3-12.pdf> [citováno 2013-11-20]

- MARADA, Radim. Etnická různorodost a občanská jednota. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2006. ISBN 80-7325-111-6.
- MAŘÍKOVÁ, Hana, PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena (za kolektiv). Univerzita Karlova. *Velký sociologický slovník I a/o*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1.
- Ministerstvo vnitra České republiky [online]. MVCR, ©2010 [citováno 2013-11-22]. Dostupné na internetu: <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>
- PRŮCHA, Jan. Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum. Praha: ISV nakladatelství, 2001. ISBN 80-85866-72-2.
- PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova. Příručka (nejen) pro učitele*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-502-2.
- SADOVA, Ulyana, VAVRYK, Antonina. *Міграція, транснаціональна сім'я і їх значення для гармонізації розвитку українського суспільства. [Migration, transnacionální rodina a jejich význam pro harmonizaci ukrajinské společnosti]*. 2012. Dostupné na internetu: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16867/1/46-Sadova-369-379.pdf> [citováno 2013-11-22]
- SARTORI, Giovanni. *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha: Dokořán, s.r.o., 2005. ISBN 80-7363-022-2.
- SCHEU, Harald Christian (ed.), *Migrace a kulturní konflikty*. Praha: Auditorium, 2011. ISBN 978-80-87284-07-0.
- SILVERMAN, David. *Doing qualitative research*. Chennai, India: SAGE Publications Ltd, ©2010. ISBN 978-1-84860-033-1. (978-1-84860-034-8)
- Sociální studia*. Ročník 6, číslo 1, rok 2009. Transnacionalismus. Editorky: Radka Klvaňová, Kateřina Sidiropulu Janků. Fakulta sociálních studií MU, červen 2009, ISSN 1214-813X.
- SPENCER, Sarah. *The migration debate*. Bristol, Great Britain: The Policy Press, 2011. ISBN 978 1 84742 285 9.
- STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: ALBERT, 1999. ISBN 80-85834-60-X.

- SZALÓ, Csaba. Transnacionální migrace. *Proměny identit, hranic a vědění o nich*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. ISBN 978-80-7325-136-9.
- ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-648-9.
- ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Výchova k toleranci a proti rasismu. Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.
- ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s.r.o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- VERTOVEC, Steven. *Transnationalism*. Oxon: Routledge, ©2009. ISBN 10: 0-415-43298-7.
- VESELÝ, Arnošt. *Sociální kapitál v teorii J. Colemana*. 2007. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=296&lst=106> [citováno 2013-11-16]
- VOJTKOVÁ, Michaela. *Teorie mezinárodní migrace*. 2005. Dostupné na internetu: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=253&lst=119> [citováno 2013-11-25]
- ZILYNSKYJ, Bohdan, KOČÍK, René. Ukrajinci v České republice. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, s.r.o., 2001. ISBN 80-7178-648-9.

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Počty přistěhovalých cizinců podle státního občanství v letech 2003-2010.....	52
Tabulka č. 2: Počty vystěhovalých cizinců podle státního občanství v letech 2003-2010.....	53
Tabulka č. 3: Migrační saldo (rozdíly v počtu přistěhovalých a vystěhovalých cizinců podle státního občanství) v letech 2003-2010.....	54

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: MANUÁL K ROZHOVORU	50
PŘÍLOHA P II: TABULKY ZAHRANIČNÍ MIGRACE CIZINCŮ ROZDĚLENÉ PODLE STÁTNÍHO OBČANSTVÍ	52

PŘÍLOHA P I: MANUÁL K ROZHOVORU

Při rozhovorech bylo postupováno podle následujících kroků.

Nejprve bylo zjištěno *jméno osoby, věk, dosažené vzdělání, druh pobytu v České republice, délka pobytu v České republice*. Poté bylo přistoupeno ke strukturovanému rozhovoru zaměřenému na níže uvedené okruhy, ke kterým byly připraveny otázky.

A) Lingvistická dimenze

1. Jak překonáváte jazykovou bariéru?
2. Co Vám pomáhá tuto bariéru překonat?
3. Jakým způsobem si osvojujete český jazyk?

B) Profesní dimenze

1. Jste v současné době zaměstnaní?
2. Odpovídá Vaše zaměstnání dosaženému vzdělání?
3. Jste v zaměstnání spokojeni?
4. Odpovídá Vaše finanční ohodnocení Vaším finančním požadavkům?

C) Komunikační dimenze

1. Jaké vztahy udržujete se svými rodiči/ příbuznými na Ukrajině?
2. Máte své příbuzné i v jiných zemích?
3. Jste spolu v kontaktu? Jak spolu komunikujete? (po telefonu, přes Skype nebo e-mailem)
4. Sledujete v České republice ukrajinské televizní stanice? Jaké pořady upřednostňujete? Sledujete stejné pořady, i když jste na Ukrajině?

D) Kontaktní dimenze

1. Kolikrát za rok jezdíte na Ukrajinu?
2. Sejde se při Vašem pobytu na Ukrajině společně celá rodina?
3. Pomáhá Vám rodina na Ukrajině, pokud se dostanete do nějaké krizové situace? Pomáháte i Vy jim? Jak tuto situaci řešíte?

E) Domovská dimenze

1. Kde cítíte, že jste doma? Proč tomu tak je?
2. Kde se cítíte bezpečně? Z jakého důvodu tomu tak je?

F) Dimenze životně důležitých věcí

1. Jakou životní roli pro Vás hraje pobyt v České republice?
2. Co je pro Vás životně důležité?
3. Považujete sami sebe za migranty, za Ukrajince nebo se identifikujete úplně jiným způsobem?

G) Dimenze církevní

1. Chodíte do kostela?
2. Je pro Vás víra důležitá? Považujete víru za pojítka s domovem?
3. Mají pro Vás bohoslužby duchovní charakter nebo odlišný rozměr?
4. Navazujete při bohoslužbách kontakty se svými krajany? Hledáte si nové přátele?

H) Dimenze školní problematiky

1. S jakými problémy se vypořádávají děti ve škole/ školce?
2. Dostávají se do konfliktů se svými spolužáky? Proč myslíte, že tomu tak je?

I) Osobnostní dimenze

1. V čem a jak Vás obohatil pobyt v České republice?
2. Využijete něco z toho i při pobytu na Ukrajině?

PŘÍLOHA P II: TABULKY ZAHRANIČNÍ MIGRACE CIZINCŮ ROZDĚLENÉ PODLE STÁTNÍHO OBČANSTVÍ

Tabulka č. 1: Počty přistěhovalých cizinců podle státního občanství v letech 2003-2010

Státní občanství	Přistěhovalí							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem	57 438	50 804	58 576	66 125	102 511	76 151	38 199	28 046
Ukrajina	15 490	16 290	23 875	30 150	39 572	18 731	8 084	3 476
Slovensko	23 735	14 955	10 107	6 781	13 931	7 592	5 609	5 086
Vietnam	3 580	4 457	4 906	6 433	12 332	13 368	2 306	1 422
Ruská federace	1 841	1 972	3 300	4 675	6 695	5 763	4 115	3 681
Moldávie	1 198	1 014	1 672	2 377	3 419	3 319	1 338	354
Mongolsko	511	560	911	1 549	3 319	3 500	513	327
Polsko	1 580	1 752	1 259	949	2 329	1 223	858	723
Německo	849	1 305	1 431	797	1 932	4 308	1 975	2 002
Spojené státy	894	657	1 374	1 804	1 738	2 217	2 464	1 680
Bulharsko	624	652	846	830	1 119	1 031	571	583
Bělorusko	581	595	732	782	1 095	647	427	251
Kazachstán	169	223	365	460	986	706	780	716
Čína	489	521	833	1 381	961	940	592	459
Rumunsko	360	329	442	449	909	634	460	432
Uzbekistán	77	81	155	304	754	1 459	456	139
Spojené království	404	573	425	269	733	716	387	316
Srbsko	x	x	x	x	719	297	9	201
Japonsko	362	256	497	454	570	594	372	320
Makedonie	159	159	323	446	554	579	247	124
Bosna a Hercegovina	55	261	381	366	554	669	242	71
Korea	67	42	138	200	527	726	333	364
Arménie	121	162	165	224	479	380	220	183
Francie	451	388	215	163	409	286	306	267
Indie	153	121	186	377	366	310	295	230
Turecko	104	63	199	353	361	394	398	489
Ostatní	3 584	3 416	3 839	3 552	6 148	5 762	4 842	4 150

Tabulka č. 2: Počty vystěhovalých cizinců podle státního občanství v letech 2003-2010

Státní občanství	Vystěhovalí							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem	33 203	33 784	21 796	31 388	18 424	3 821	9 350	12 481
Ukrajina	5 428	4 933	11 392	17 157	8 670	156	33	44
Slovensko	18 162	21 033	1 946	629	802	585	4 167	6 424
Vietnam	931	770	1 417	2 350	1 051	69	37	36
Ruská federace	1 007	656	1 306	2 461	930	35	9	11
Moldávie	491	487	781	1 234	964	6	-	1
Mongolsko	270	255	257	474	440	3	2	-
Polsko	1 040	1 005	140	96	96	67	1 974	2 328
Německo	655	648	99	63	201	2 034	1 802	1 638
Spojené státy	621	499	746	1 262	871	17	10	7
Bulharsko	499	392	454	673	549	81	131	59
Bělorusko	443	248	306	462	241	23	9	3
Kazachstán	65	43	180	269	139	4	3	4
Čína	254	134	407	604	276	5	2	6
Rumunsko	141	113	178	276	333	112	47	103
Uzbekistán	13	13	66	164	70	2	1	1
Spojené království	402	317	39	22	31	28	124	285
Srbsko	x	x	x	x	147	8	9	6
Japonsko	86	98	246	413	311	-	1	-
Makedonie	117	43	158	266	142	2	2	3
Bosna a Hercegovina	24	89	211	262	79	4	2	4
Korea	26	21	62	114	86	-	1	-
Arménie	38	36	69	99	73	4	-	2
Francie	263	293	35	23	45	20	79	295
Indie	39	19	69	182	186	-	-	1
Turecko	37	21	70	164	156	1	-	1
Ostatní	2 151	1 618	1 162	1 669	1 535	555	905	1 219

Tabulka č. 3: Migrační saldo (rozdíly v počtu přistěhovalých a vystěhovalých cizinců podle státního občanství) v letech 2003-2010

Státní občanství	Migrační saldo							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Celkem	24 235	17 020	36 780	34 737	84 087	72 330	28 849	15 565
Ukrajina	10 062	11 357	12 483	12 993	30 902	18 575	8 051	3 432
Slovensko	5 573	-6 078	8 161	6 152	13 129	7 007	1 442	-1 338
Vietnam	2 649	3 687	3 489	4 083	11 281	13 299	2 269	1 386
Ruská federace	834	1 316	1 994	2 214	5 765	5 728	4 106	3 670
Moldávie	707	527	891	1 143	2 455	3 313	1 338	353
Mongolsko	241	305	654	1 075	2 879	3 497	511	327
Polsko	540	747	1 119	853	2 233	1 156	-1 116	-1 605
Německo	194	657	1 332	734	1 731	2 274	173	364
Spojené státy	273	158	628	542	867	2 200	2 454	1 673
Bulharsko	125	260	392	157	570	950	440	524
Bělorusko	138	347	426	320	854	624	418	248
Kazachstán	104	180	185	191	847	702	777	712
Čína	235	387	426	777	685	935	590	453
Rumunsko	219	216	264	173	576	522	413	329
Uzbekistán	64	68	89	140	684	1 457	455	138
Spojené království	2	256	386	247	702	688	263	31
Srbsko	x	x	x	x	572	289	0	195
Japonsko	276	158	251	41	259	594	371	320
Makedonie	42	116	165	180	412	577	245	121
Bosna a Hercegovina	31	172	170	104	475	665	240	67
Korea	41	21	76	86	441	726	332	364
Arménie	83	126	96	125	406	376	220	181
Francie	188	95	180	140	364	266	227	-28
Indie	114	102	117	195	180	310	295	229
Turecko	67	42	129	189	205	393	398	488
Ostatní	1 433	1 798	2 677	1 883	4 613	5 207	3 937	2 931